

ՔՐԻՐԱԿ

ՀԱՆՐԱՊԵՏ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԺԺ. ՏԱՐԻ 27 ՀՈԿՏ. 1901 ԹԻԻ 43

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կրօնի ճշմարտութիւնը իւրաքանչեւ մէջ
Յակոբոս Հ. ձեռնագրէան
Միֆրոսները Տոքթ. Կ. Ս. Գեաճեան
Կեանքի Պայքարի մէջ Մարդուն Գերա-
կայունքեան Պատճառները (Բ.)
Լեւոն Կամացոյեան
Դաւառի Դեմքեր. — Բրոք. Ս. Լեւոնեան
Ակիւնիկ

Դրական Խառնակներ Ն. Թօգարեան
Դեղարուեստի Աշխարհեմ. — Իսապաղի Գաւ-
ղակագործները Վերածնունդեան մէջ (Բ.)
Հօնօրա Թափքու
Առաջին Մարդիկը Լուսնի Մէջ (Թերթօն)
Հ. Կ. Ուէլս
Այիշար Խաղողը Մ. Ս. Թուրքեան
Բաղաժական Տեսութիւն Մ. Շ.

ՀԱՏԸ 40 ՓԱՐԱ

ՏԳԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, ՈԱԳԱՅԻՆ

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ԿՈՄԻՏԵ

ԿԵՆՏՐԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ԵՐԵՎԱՆ

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ԿՈՄԻՏԵ
ԿԵՆՏՐԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ
ԵՐԵՎԱՆ
ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ԿՈՄԻՏԵ
ԿԵՆՏՐԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ
ԵՐԵՎԱՆ

ՀԱՅԿԱՅԻՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ԿՈՄԻՏԵ

ԿԵՆՏՐԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ԵՐԵՎԱՆ

ԺԹ. Տ

1. Բիի
ւանեյ
բուբեա
վերաբե
գագրու
բիա, Գ

Այս
գրաւէ
դիրը
մուլը
պաշտ
գովել
րենա
որ պի
թէ այ
անորի
մէն,
ժողով
ներէն
Այս
եթէ
դիտող
տեսա
սագրք
նայ ա
մար դ

ՔԻՒՆԱԿ

ՀԱՆՐԱՊԵՏ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԺԺ. ՏԱՐԻ.

27 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1901

ԹԻԻ 43

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

1. ԲԻԻՐԱԿՆ առ այժմ կը հրատարակուի շաբաթը անգամ մը:—2. Տարեկան բաժնեգինն է Պոլսոյ եւ գաւառներու համար 50 որլ., արտասահմանի համար՝ 5 բուլլի կամ 12 ֆրանք կամ 24/2 տոլար, բոլորատարութեան ծախքը խմբագրութեան վրայ:—3. Ձեռքէ կը ծախուի հատը 40 փարայի:—4. Հրատարակութեան վերաբերեալ նամակ կամ գրութիւն պէտք է ուղղել՝ Բոլսերդ Գօլէն, Բրոֆ. Յ. Ճենիգեանի, իսկ բաժանորդագրութեան արձանագրութիւնները եւ բաժնեգինները պէտք է ուղղել Տնօրէնութեան, Կ. Պոլիս Ղալաբիա, Գուրշուքու Խան քիւ 7, Սագանեան Տպարան:—5. Անվճար նամակ կամ գրութիւն չընդունուիր:—6. Տար օրինակի բաժանորդ բերողին մէկ օրինակ նուէր կը տրուի:

ԿՐՕՆԻ ՈՒՍՈՒՄԸ ՄԵՐ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Այս օրերս վերստին ուշադրութիւն կը գրաւէ կրօնի ուսուցման շատ կարեւոր խնդիրը: Եւ շատ ուրախալի է որ ազգային մասուլքը անփոյթ չէ այս մասին: Մեր յարգելի պաշտօնակիցներէն շատերը՝ եւ առհեամը ու գովելի նախանձախնդրութեամբ մը կը գըրեն այս խնդրոյն նկատմամբ, եւ յուսալի է որ պիտի չդադրին գրելէ մինչեւ որ տեսնեն թէ այս նկատմամբ կարեւոր ու նշանակելի անօրինութիւն մը եղած է, ինչպէս որ կողմէն, Ուսուցման խնդրոյն, Կրօնական ժողովէ եւ կամ դպրոցներու վարչութիւններէն:

Այս առթիւ՝ անպատշաճ չըլլար թերեւս եթէ մենք ալ խոնարհարար մեր մէկ քանի դիտողութիւններ ընենք: Ընդհանրապէս այս տեսակ խնդիր մը մէջ ներուածին պէս դասագրքերու եւ ուսուցիչներու վրայ կը դառնայ ամէնուն ուշադրութիւնը: Ունի՞նք յարմար դասագիրք կրօն ուսուցանելու համար,

ո՞վ պիտի սովորեցնէ՞ մեր կրօնականները պատրաստ ու յօժա՞ր են այս գործը ստանձնելու: Ասոնք են առաջին հարցումները որ մէջտեղ կը բերուին, գրեթէ ամէն անգամ երբ կրօնի ուսուցման խնդրով դրողի մամուլը: Ասոնք անշուշտ անկ սրեւոր հարցումներ չեն: Ոչ ալ որ եւ է մէկը կրնայ ուրանալ յարմար դասագրքերու եւ լաւ ու կարող ուսուցիչներու պէտքը: Սակայն այս խնդիրը լոկ դասագրքերու եւ կամ կրօնականներու իրենց ուսուցանելու պարտքը ճանչնալով չէ որ պիտի ստանայ իր բաղձալի լուծումը: Մեզի կը թուի թէ ամէն բանէ առաջ խոր համոզում մը պէտք է գոյանայ հանրութեան, բոլոր ազգային պաշտօնական մարմնոց եւ նաեւ դպրոցներու ամէն տեսակ վարչութեանց մէջ՝ թէ իրօք՝ ոչ թէ ձեւի համար պէտք է կրօն դնել ոչ թէ միայն դպրոցներու ուսման ծրագիրներուն՝ այլ մատուցելու բուն խնդիրն ու սրտին մէջ: Միտքը, ու-

սուցիչ, հոգաբարձու եւ այլն ամէնքն ալ խա-
կապէս համոզուած ըլլալու են թէ մատաղ
սերունդին ոչ թէ միայն միտքը այլ ալ աւելի
սիրտը պէտք է կրթել: Միտքը, իրաւ հզօր
է, հիանալի է: Մենք կ'ըքանչանանք մեծ
խորհողներու վրայ: Կ'ըքանչանանք Տէմօքրի-
տոսի վրայ որ կը մտածէ անտեսանելի հիւ-
շէներու վրայ: Կ'ըքանչանանք Ետեքլիտի վը-
րայ որ կը խոկայ անտեսանելի գիծերու եւ
անկիւններու վրայ: Կ'աղչինք Նեւտոնի վրայ
որ կը մտածէ ծանրութիւն անուանուած
անտեսանելի ուժի մը վրայ ու Լա Փլասի
վրայ որ կը խորհի այն անտեսանելի օրէնքին
վրայ որ յառաջ կը վարէ տրեւնները եւ
շուսաւորները դէպի անտեսանելի վախճա-
նի մը մտնալու չենք բնաւ սովայն, թէ
հզօրագոյն ուժը սրտին ուժն է որ կա-
տարած է ամէնէն մեծ բարեգործութիւն-
ները: անով է որ ընկերային կեանքի
ու հանուր աշխարհի վրայ կը սիրուին բա-
րութիւն եւ օրհնութիւն ինչպէս որ ով-
կիանը իր կենսատու յորձանքները կը սփռէ
ամէն խորշերու, մեծ ու փոքրիկ ծոցերու եւ
գետերու մէջ: Միտքը, բիւրեղի նման փայ-
ռւն, զեղեցիկ, մաքուր միտքը հիանալի է
արդարեւ, բայց ան առանց սրտի կարող չէ
ստեղծել այն ամէն բարիքները որոնց կը կա-
րօտինք: Բաղաբաղրութեան ու ճշմարիտ յա-
ռաջադիմութեան աղբիւրներն սրտին մէջն են:

Բրիտաւոր Րէն մեծ ճարտարապետը, իր
մտքին մէջ երկնեց Լոնտոնի Ս. Պօղոսի հիւ-
նալի Մայր Եկեղեցիի յատակագիծը: Բայց
այդ մտքէ յղացուած յատակագիծերը եր-
կար ատեն մնացին դեղնած ու փոշոտած
թուղթերու վրայ՝ մինչեւ որ օրին մէկը մեծ
սիրտ մը ելաւ կեցաւ Լոնտոնի ժողովրդեան
առջեւ եւ մատնանիչ ընելով մարդոց անտե-
սանելի Աստուած մը. «որմէ կուգայ ամէն
բարի ու կատարեալ պարգեւ» յորդորեց
զանոնք նուիրել իրենց ոսկին, արծաթը,
տունները ու կալուածները այն առատագոր-
գեւ Աստուծոյն համար, որպէս զի Անդլիա
կարող ըլլայ արժանաւոր տաճար մը կանգ-
նել Անոր զօր երկինք ու երկիր պարունա-
կել կարող չեն եւ ահա եւանդուն օրսեր

ու խանդոտ ձեռքեր այդ մեծ մաքին ծրա-
գիրը փոխակերպէցին կրանթի եւ օղին մէջ
կ'սկսեցին մարմարեայ գմբէթ մը: Պէտք է
ամէնքս ալ համոզուինք որ առանց սրտի
կրթութեան մեր յառաջագիւղութեան բոլոր
ծրագիրները դեղնած ու փոշոյից թո զրթեքու
վրայ մնալու դատապարտեալ են: Ս. Պօղոսի
հոյակապ եկեղեցիի յատակագիծ երուն պէտ
եւ սրտի ճշմարիտ կրթութիւնն ալ միայն
կրօնի մաքուր ու երկնային ոգեցութեամբը
կարելի է ի գործ դնել: Արդ, ամէն բանէ
առաջ այս հասկումով խորապէս առգորու-
լու ենք ամէնքս ալ: Ապա թէ ոչ չոր ու
ցամաք կրօնի դատագիրք մը մանուկին ձեռ-
քը տալ ու թուրքի պէս բաներ մը գոց ը-
նել տալը բնաւ բանի մը օգուտ չունի:

Կրօնի ուսուցիչը ինք այ, ով որ ալ ըլլայ,
կրօնական կամ աշխարհական, պէտք է որ
խորը թափանցած ըլլայ կրօնի վսեմ ու փա-
ռաւոր ճշմարտութեանց, խորապէս համոզ-
ուած ըլլայ անոնց իրական ու ճշմարիտ զօ-
րութեան, ինք այդ զօրութենէն ազդուած
պէտք է ըլլայ որպէս զի կարող ըլլայ այդ
միեւնոյն զօրութեան եմբարկել մատղաշ
միտքը: Այս է կրօնի ուսուցումը ճշմարտա-
պէս եւ իրականապէս, եւ մտաւաքելի է որ
մեր ուղարկութիւնը զարձենեք այդ կողմերն
ալ ու չղբաղինք միայն դատագիրքերու
խնդրով:

Ու ըստ մեզ, ամէնէն կարեւոր խնդիրը
այն չէ որ այս ինչ կամ այն ինչ եկեղեցա-
կանը կամ աշխարհականը երթայ ու օրը
մէկ կամ երկու ժամ կրօնի վրայ դասախո-
սէ աշակերտներուն: Եթէ լրջօրէն կը փա-
փաքինք որ մեր զպրօցներուն մէջ ու մա-
տաղ սերունդի մտքին մէջ կրօն ըլլայ՝ եթէ
փնտռածնիս ձեւական բաներ չեն, այլ իրա-
կանութիւն, պէտք է խնամ տարուի որ մեր
բոլոր ուսուցիչները ու կրթիչները իրենք
կրօնի հաւատացող ու կրօնասէր մարդիկ ըլ-
լան: Խեղճ կրօնադիտութեան դատատուն ինչ
կրնայ ընել միայնակ՝ եթէ մէկ կողմէն իր
չինածը միւս կողմէն ուրիշ մը քանգէ: Եթէ
իրաւ է որ մեր ուսուցիչները չառ ցուրտ եւ
անիոյթ են կրօնի նկատմամբ, եթէ անոնցմէ

մանք
կրօնի
մէջ կ'
բար
կրօնա
խատ
դեւու
րօնի
կաւի
ազդե
լայ
րօնքի
չափ
թեան
նապա
լերս
Շնորհ
ընդա
նակն
բախտ
այն
թիւնը
աշակ
տպաւ

Գ
թիւն
Միքր
մանր
բոլոր
րուն
տեսա
ւած
չէ: Ա
րու ը
տեղի
18
այլ ե
որ՝ օ
թերո
միւնե
բժշկ

ամանք իրենց կէս զիտութեամբ կը ծաղրեն
կրօնի վերաբերեալ իրերը գասարաններու
մէջ կամ գասարաններէ դուրս, ապահովա-
բար գլխի արդիւնք մը պիտի չտեսնենք
կրօնագիտութեան դաստառներու բոլոր աշ-
խատութիւնէն: Ոչ թէ միայն գործը քան-
գելու չեն ուսուցիչները՝ այլ իրենք կը-
րօնի ուսուցիչ չըլլալով հանդերձ՝ տա-
կաւին իրենց բարոյական ու կրօնական
ազդեցութիւնը նպաստաւոր պէտք է ըլ-
լայ տղուն մտքին մէջ տպաւորելու կը-
րօնքի հիմնական ճշմարտութիւնները: Որ-
չա՞ի գեղեցիկ ու ճշմարիտ փիլիսոփայու-
թեան վրայ հիմնուած էր այն ճառը զոր Ամե-
նապատիւ Ս. Պատրիարքը խօսած էր վեր-
ջերս վկայականներու բաշխման առթիւ:
Շնորհակալ ենք «Բիւզանդիոն»-ի որ ճառը
ընդարձակօրէն հրատարակած էր իր սիւ-
նակներուն մէջ: Եւ հոն էր որ տեսնեք ու-
րախտութեամբ որ Ս. Պատրիարքը շեշտած էր
այն անձնական ու բարոյական ազդեցու-
թիւնը որ ուսուցիչները պէտք է ունենան
աշակերտաց վրայ իրենց ամենօրեայ կեանքի
տպաւորութեամբ՝ մատղաշ սերունդին կեանք-

քին վրայ: Այս պատճառաւ արդարացի դժ-
գոհութիւն մը կը ցուցնէր այցելու դա-
սատուաց կարգադրութիւնէն որով ուսուցիչը
միայն դաս մը, ու շատ անգամ հապճեպով
կատարուած դաս մը կ'ուսանդէ ու կը մեկնի
գպրոցէն: Ուսուցչի այդ անձնական բարե-
րոր ազդեցութիւնն է որ կրնայ նաեւ մեծ
դեր կատարել կրօնը անոնց սրտին՝ ոչ թէ
միայն մտքին մէջ գնելու գործին մէջ: Ու-
սուցիչները իրենք պէտք է որ կրօնի անուշ
չունչով տաքցած սրտեր ունենան, պէտք է
որ ջերմ համակրութեամբ լեցուած ըլլան
դէպ ի ան մատղաշ սերունդը որ իրենց խը-
նամոց յանձնուած է: Ինչպէս արեւուն տա-
քուկ ճառագայթները մեղմիկ ու անուշ կար-
մրութիւն մը կուտան վարդին ու բոսորա-
գեղ յորձանքները կը տարածեն ամէն մէկ
թերթիկի մինչեւ յետին ծայրը, այսպէս ալ
ուսուցիչին սիրտիւր համակրութեան ճառա-
գայթները կրնան մանուկին ամբողջ էու-
թիւնը վառել հոգեկական գեղեցկութեամբ մը
որ ցոլացունէ է միայն բոլոր գեղեցկութեան
Ակը եղող Արարիչ Աստուծոյն:

ՅԱԿՈԲՈՍ Հ. ՃԷՃԻՋԵԱՆ

ՄԻՔՐՈՊՆԵՐԸ

Գիտական աշխարհին մէջ ծանօթ իրողու-
թիւն մըն է հիմա միքրոպներու գոյութիւնը:
Միքրոպները կեանք եւ աճում ունեցող խիստ
մանր ու անտեսանելի կենդանիներ են, մեր
բոլորտիւրը գտնուող անտեսելի արտաքինե-
րուն թիւէն շատ աւելի: Եւ դեռ կան այն
տեսակ միքրոպներ ալ, որոնք դեռ ճանչցը-
ւած չեն եւ իրենց գոյութիւնը ապացուցուած
չէ: Այս անծանօթ միքրոպներն ալ քննիչնե-
րու ըրած այլ եւ այլ փորձերուն շնորհիւ հե-
տզհետէ երեւան ելլելու վրայ են:

1897 զարու մէջ ապրող քիմիագետներ
այլ եւ այլ քննութիւններ կատարելով գտան
որ՝ օդին, ջուրին եւ այս տեսակ ուրիշ նիւ-
թերու մէջ անտեսանելի խիստ շատ մար-
միններ կը գտնուին: Սակայն այս զիտը
բժշկական աշխարհին մէջ տակաւին ու եւ է

օդաւարութիւն մը չէր ընծայած, երբ առա-
ջին անգամ, Գալլիանի երեւելի քիմիագետ
Բասթէօն՝ չերասի հակիթներուն վրայ ը-
րած իր քննութեանց մէջ առաջ երթալով
սկսաւ այլ եւ այլ միքրոպներու բնութեան
եւ անոնց աճելու եղանակին վրայ ալ մաս-
նաւոր քննութիւններ եւ ուսումնասիրու-
թիւններ կատարել, մանրադիտակի միջոցաւ
իր ըրած քննութիւններէն, Բասթէօն վեր-
ջագլխ յաջողեցաւ չունելու կատաղութեան
պատճառը եղող միքրոպը եւ անոր դէմ իր
ծանօթ դարմանը գտնել:

Միեւնոյն ժամանակ Գերմանացի երեւելի
բուֆէսէօն Տոքթ. Բոն ալ իր ըրած քն-
նութիւններով եւ ուսումնասիրութիւններով
հաստատեց շատ մը հիւանդութեանց պատ-
ճառը տեսակ տեսակ միքրոպներ ըլլալը, եւ

հեռագհետէ երեւան հանեց հիւծութօտի եւ քոլերայի միքրոպները: Այսպէս՝ հիմա զըտ- նուած են, տենդի եւ ժանտատենդի միք- րոպները:

Այս միքրոպները մեր աչքով տեսնելու համար՝ պէտք է գանոնք 250—450 կամ 1000 անգամ աւելի խոշոր ցոյց տուող գործիքնե- րու միջոցաւ (միկրոսկոպ) դիտել: Այն ատեն կրնանք որոշ կերպով տեսնել անոնց շար- ժումը, գոյութիւնը եւ իրարմէ ունեցած զանազանութիւնը:

Միքրոպներու կեանք եւ աճում ունե- նալը դիւրին միջոցաւ մը կրնանք պայտա- ցանել: Առնենք հարթ մակերեսայինով մա- քուր սխակ մը եւ մէջը քիչ մը ժելաթին դնենք: Այս վերջնոյն վրայ քոլերայէ բըռ- նուած անձի մը կամ հիւծախտաւորի մը թուքէն պսակի ծայրով մաս մը առնելով ա- նոր վրայ քսելէն ետքը, անոթնայէս ապակ- եայ գաւաթով մը գոցենք: Քանի մը օրէն պիտի տեսնենք որ այդ ժելաթինին վրայ կուտակում մը գոյացած է որ երթալով կ'աճի: Այս գործողութեան արդիւնքը կրնանք հա- սարակ աչքով իսկ տեսնել: Այս փորձը կըր- նանք նաեւ ընել փոխանակ ժելաթինի՝ եղան միսի եփած եւ թանձրացած ջուրին եւ կամ եփած բաթաթէսի մը հարթ կտրուած երե- սին վրայ ու եւ է միքրոպ պարունակող նիւ- թերէ քիչ մը քսելով:

Միքրոպները գուհաւոր կամ անգոյն են: Զոր օրինակ խոնաւ տեղ մը մնացած հացի մը կտորին վրայ առաջ եկած կանաչագոյն բորբոսը ուրիշ բան չէ բայց եթէ միքրոպի մը եւ կամ մի քանի տեսակ գուհաւոր միք- րոպներու կուտակումը:

Այս տեսակ նիւթերը երբ միկրոսկոպի (մանրադիտակ) տակ դնենք եւ դիտենք կըր- նանք տեսնել ամէն հիւսնդութեան իրեն յատուկ միքրոպները, իրենց տարբեր տար- բեր ձեւերովը:

Միքրոպներու մանրադիտակի տակ դիտ- ուած ժամանակ տեսնուած զանազան ձեւերն են *Micrococcus*՝ որ կլորակ ձեւ մը ունի, *Bacillus*՝ որ դաւաղանիկներու կտորտաքին ձեւը ունի եւ *Spirillum*՝ որ պտուտակա- ձեւ է:

Առաջին տեսակին մէջ կը գտնուին նաեւ *Diplococci* ըստած միքրոպները որոնք զոյգ զոյգ կ'երեւան եւ *Streptococci* միքրոպները ո- րոնք մանեկածեւ են եւ *Staphylococci* կոչ- ուածները որոնք ողկուզածեւ են:

*Micrococci*ի գոտակարգին պատկանող միք- րոպները իրենց յատուկ ծնանելու եւ աճե- լու կերպը ունին: Իսկ Պատիլները բուսեղէն- ներու նման ծլելով կ'աճին:

Քոհնի ըսածին նայելով, յարմար պարա- զաներու բերմամբ մէկ միքրոպ մը մէկ ժա- մու մէջ ուրիշ մը յառաջ կը բերէ եւ այս- պէս երկրորդ ժամուն մէջ այդ երկու միք- րոպները ուրիշ երկու միքրոպ ալ ծնելով 4 կըլլան եւ այսպէս շարունակ սրար 24 ժամ- ուան մէջ այդ մէկ միքրոպին ծնունդը 16,777,216 հատ միքրոպներու ահագին գու- մար մը յառաջ կը բերէ:

Սակայն Փրոֆ. Շէյն իր կատարած փոր- ձերուն մէջ, ճագարի մը մարմնոյն մէջ 18,000,000 միքրոպ պարունակող թարախի հեղուկ մը ներմուծելով զիտած է որ ու եւ է ազդեցութիւն մը առաջ չէ բերած ան: Մի- այն 250 միլիոն միքրոպ պարունակող թա- րախի հեղուկ մը ներարկած ժամանակ վերք առաջ եկած է: Արդ այս համեմատութեամբ կրնանք ըսել որ մարդու մը մարմնին վրայ ու եւ է ազդեցութիւն մը առաջ բերելու հա- մար յիշեալ թիւերէն շատ աւելի քանակու- թեան մը պէտք կայ:

Միքրոպները կը գտնուին ջուրին, օդին, հողին, մարդոց հանդերձեղէններուն, մորթին ինչպէս նաեւ առողջ անձերու աղիքներուն եւ թոքերուն մէջ, առանց վնաս մը պատ- ճառելու: Բայց երբ թոքը կամ աղիքը ցուր- տէ կամ ուրիշ ու եւ է պատճառէ մը գրգը- ուում ունենայ, այն ատեն այդ գրգռումէն գոյացած եւ հոտած հեղուկէն անունդ առ- նելով կ'աճին անոնք: Առ հասարակ ամէն մարդու աղիքներուն մէջ պատիլա օջառ գօմ- միւնիզ՝ ըստած միքրոպներէն կը գտնուին միշտ եւ մարմնոյն առողջ վիճակի մէջ զբա- նուած ժամանակ ու եւ է վնաս չեն պատճա- րեր, բայց երբ ցուրտէ կամ ուրիշ ու եւ է պատճառէ մը գրգռում տեղի ունենայ, այն

ատեն այդ միջոցները գործել կ'սկսին: Նոյն ատկութիւնը ունին նաեւ pneumococcus ըս-
ուած թոքատալի միքրօպները, որոնք միշտ
մեր աղիքներուն մէջ կը գտնուին եւ երբ
ո եւ է պատճառաւ գրգռում մի առաջ գայ,
թոքատալի (սաթլըճան) հիւանդութիւն կը
պատահի:

Վերքի մը եւ կամ ո եւ է վիրաբուժա-
կակ գործողութեանց ժամանակ կը պատահի
որ միքրօպները ազդեցութիւն մը չեն ըներ,
եւ ենթական կը բուժուի: Փորձով հաս-
տատուած է որ քիչ քանակութեամբ գտ-
նուած միքրօպները մեր մարմնոյն մէջ կը
մարսուին եւ ո եւ է ազդեցութիւն մը չեն
ունենար:

Կան նաեւ կարգ մը միքրօպներ ալ ո-
րոնք մարմնոյն հաղորդուելէ ետքը, քանի մը
օրի կը կարօտին որպէս զի իրենց ազդեցու-
թիւնը սկսին: Այս տեսակէն են «ծաղիկ»
հիւանդութեան եւ ժանտախտի միքրօպ-
ները՝ որոնց ազդեցութիւնը սահմանափակ է,
որովհետեւ իրենց շնորհիւ յառաջ եկած նիւթ
մը զիրենք կը թունաւորէ:

Մարդկային մարմնոյն կ'սղմութիւնը միք-
րօպներէ չազդուիր որքան ատեն որ պա-

տահանութեամբ մարմնոյն հիւսուածքը
մնասուած չըլլայ: Հետեւաբար երբ մարմնոյն
ո եւ է մաքին վրայ վերք մը, քերթուածք
մը եւ կամ գործողութիւն մը ըլլայ,
այն ատեն վերքերէ հոսած հեղուկներուն
մէջ միքրօպները սնունդ գտնելով կ'աճին:

Բայց միքրօպներու մարմնոյ մէջ մուտը
գտած ատեն՝ հոն աճիլ եւ բազմանալու հա-
մար՝ մարմնոյն հիւսուածքը եւ կամ արեան
քիմիական բաղադրութիւններն են որ կը
նպաստեն կամ կ'արգիլեն, բայց երբ առա-
ջին անգամ քիչ քանակութեամբ եւ աստի-
ճանաբար հաղորդուած ըլլայ միքրօպը մարմ-
նոյն հիւսուածքին, այն ատեն մարմնոյն գոր-
ծարանաւորութիւնը զայն մարսելով, անոր
թունաւոր ազդեցութիւնը կը նուազեցնէ:
Բօօֆ. Միշլիքօֆ այս առթիւ յայտնած գա-
ղափարին մէջ կ'ըսէ թէ՝ միքրօպները մարմ-
նոյ հիւսուածքին մէջ խուժած ատեն զգր-
ուում կը պատճառեն անոր՝ եւ գրգռում պո-
տահած տեղին արեան ճերմակ հիւլէները
յարձակելով այդ օտար խումբին վրայ կը
լափեն զանոնք եւ կ'ոչնչացնեն:

ՏՈՒՔ. Կ. Ա. ԳՆԱՃԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԻ ՊԱՅՔԱՐԻՆ ՄԷՋ ՄԱՐԴՈՒՆ ԳԵՐԱՎԱՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ^(*)

Ինչպէս որ մարդուն կողմէ բնութեան
դէմ գործուած պզտիկ մեղք մը, քիչ մը ա-
ւելի չափազանց յոգնութիւնը, դառն հետե-
ւանքներ կ'ունենան իր բնախօսական կազ-
մութեան վրայ, անանկ ալ իր գործարանա-
ւորութիւնը վերջին աստիճան ընդունակ է
տեսակ տեսակ մակաբոյժներու բոյն ըլլալու:
Ասոնց վրայ աւելցնենք նաեւ այն շատ մը
հիւանդութիւնները որոնց ամէն տարի բիւ-
րաւոր մարդիկ զոհ կ'երթան, մինչդեռ միւս
կենդանիներէն շատերը այդ վատ ազդեցու-
թեանէն բոլորովին զերծ են:

Ահա այս կերպով մարդուն վրայ տես-
նուած գլխաւոր յատկութիւններէն ու կա-

րողութիւններէն շատերը ուրիշ կենդանիներ-
ու յատկութիւններուն ու կարողութիւննե-
րուն հետ բաղդատութեան դնելէ յետոյ, բա-
ցորդապէս տեսանք թէ մարդ էակը՝ շատ մը
երկրային արարածներու մէջէն բնութիւնէն
ամէնէն քիչ նպաստաւորութեամբ կրնայ
սեպուիլ կեանքի պայքարը մղելու համար՝
իրմէ անհամեմատ աւելի զօրաւոր կարո-
ղութիւններով օժտուած անասուն թնա-
միւններու դէմ, թնամիւններ՝ որոնք ներո-
ղամտութիւն չունին բնաւ և պայքար մը որ
շատ դիւրութեամբ նախատեսել պիտի տար
արագահաս անէացումը մարդկային տեսա-
կին, ինչ որ չիրականացաւ սակայն, որով-
հետեւ նոյն մայր բնութիւնը որ զլացած էր

(*) Շար. նախորդ թիւէն եւ վերջ:

մարդուն այնքան լաւ ձիրքեր ու յատկութիւններ՝ դրած էր անոր զանկին տակ իմացականութիւն յորջորջուած այն հրաշալի գօրութիւնը որով միայն, կրցաւ փոխարինել իր ամէն ուրիշ կարողութիւններու մէջ ունեցած տկարութիւնը: Եւ ներուի մեզ ըսել թէ այդ աի մը ուղեղային բջիջներու մէջ ծրարուած զօրութեան շնորհիւն էր որ մարդկային տեսակը կարող եղաւ բոլոր միւս կենդանեաց եւ բնութեան տարերքներուն դէմ մղած վճռական պայքարին՝ փառաւոր յաղթանակը տանելու: Այն ամէն պաշտպանման միջոցներուն փոխարէն զորս բնութիւնը գրացած էր իրեն տալ՝ մարդը իր պարմանահրաշ իմացական ոյժին շնորհիւ ինքն իրեն համար ստեղծեց ուրիշ միջոցներ: Իրեն համար տեսակ տեսակ գէնքեր, բնակարաններ շինել սկսաւ անս ինչ փոյթ թէ իր փափուկ մորթը չէր պահպաներ զինքը ցուրտին ու տաքին դէմ: Իրեն համար քարէ ու փայտէ բնակարաններ չշինեց անս: Եւ հագուստներ ունենալու համար հիւսելի նիւթեր չկրցա՞ւ գըտնել ու չկրցա՞ւ կենդանիներու կոնակէն յափշտակել անոնց շնորհուած հաստ մուշտակները ու անոնցմով իր մորթին անբաւականութիւնը պարտկելու կարող չեղա՞ւ: Ինչ փոյթ թէ երկար ժամանակ անօթութեան դիմանալու առաւելութիւնը զրոյցուած էր մարդուն, ան չէ՞ր կրնար հողը մշակելով ապահովցնել իր սնունդը: Ինչ փոյթ թէ ան չունէր ճիրմաներ, մագիլներ, շնատամներ, և շատ մը վայրենի գազաններու յատուկ դնդերային ոյժ: Զէ՞ մի որ կարթը կ'երթայ փնտռել կէտազգիները, բեւեռային սառոյցներու մէջ:

Թերեւս մարդուն իմացական ոյժը չբաւէր իրեն գոյութեան պայքարին մէջ այս փառաւոր յաղթանակը վատկելու, եթէ ուրիշ ոչ նուազ մեծ զօրութիւն մը եկած աւելցած չըլլար տռաջինն: Այս օժանդակ զօրութիւնը մարդոց հստախմբումն է: Իմացականութիւն և համախմբում, ահա՛ իր աւամբ կեանքի պայքարի հզօրագոյն միջոցները՝ որոնց շնորհիւ միայն մարդը կրցաւ բացարձակ իշխանութեան հիմերը հաստատել երկրի

վրայ: Նախապատմական յիշատակարաններ որոշ կերպով կը ցուցնեն թէ չէ՛ եղած ծանախ մը որ առեն մարդկային անհաւար իր նմաններէն հեռու և առանձնացած ապրած ըլլայ, այլ միշտ գոյութիւն ունեցած են մարդկային ընկերութիւններ: Կղզիացած ու իրենց նմաններէն հեռացած մարդկային անհատներ, ոչնչացած պիտի ըլլային անշուշտ, որչափ ալ զօրաւոր իմացականութիւն մը ունենային անոնք, իրենցմէ անհամեմատ աւելի զօրաւոր, աւելի դիւրաշարժ ու մէկ խօսքով գոյութեան պայքարը մղելու համար աւելի նպաստաւոր պայմաններու մէջ գըտնուող կենդանիներէ: Մինչդեռ հարիւրաւոր մարդկային անհատներ միանալով բիւրատակած են իրենց անհատական ոյժերը ուրիշ դիւրին է հետեւցնել թէ մարդկային իմացականութենէն աւելի մարդկային ընկերականութիւնն էր որ կենդանեաց վրայ այս յաղթանակը տարած է:

Արդի բաղաքակրթութեան օրէ՛ որ հրաշալի կերպով տարածուած մարդուն վերջնական ու կատարեալ յաղթանակին փառանշուք տեսարանը կ'ընծայէ արդէն մեր աչքին: Այսօր գրեթէ երկու միլիառ մարդկային էակներ կը ծածկեն երկրին ընդարձակ մակերեսոյթը սկսեալ բեւեռներու սառնակոյտներէն մինչեւ հասարակածին սահմանները. ու մարդ չբաւականաւորով երկրագունտի մակերեսոյթին բացարձակ տէրը ըլլալէ յանդգնած է բնութեան գազանիքներուն ու օրէնքներուն ալ գիտակցելով, մթնոլորտին բարձրագոյն խաւերէն սկսեալ մինչեւ երկրին աղիքները խուզարկել: Իսկ մարդկային անսանձ երեւակայութիւնը այս անձուկ սահմաններէն ալ անդին անցնելով դացած է մեզմէ միլիոնաւոր մղոններ հեռու գտնուող աշխարհները ծածկող միլիոն քօղը մէկդի ընել:

Թերեւս ոմանք առարկեն թէ մարդիկ կարող չեն եղած կենդանի թշնամիները բոլորովին ջնջել երկրի երեսէն: Անոնց այս առարկութիւնը շատ իրաւացի պիտի ըլլար եթէ մենք ահա՛նապէս չըլլայինք այդ վայրի անստուններու հետզհետէ անհետանալուն: Անոնք հիմա անապատներու եւ անթափանց ան-

տառներու մէջ քաջութիւն կրնան ապրիլ միայն Առիւծներ և, վաղրերու, յովաղներու և ուրիշ վայրի քաղաքներու թիւը օր օրի կը նուազի, եւ անոնք անհետացած են շատ մը բազմամարդ երկիրներէ: Գայլերը, չնայած իրենց բոսորները կը փախչին քաղաքակրթութեան լոյսին առջեւէն՝ որուն ծաւալման համար եղած անխոնջ ջանքերը շատ իրաւամբ ենթադրել կուտան մեզ թէ մէկ երկու դար ետք այդ կենդանիներու տեսակին վերջին մնացորդները հազիւ պիտի բաւեն մեր կենդանար սնական պարտէզները զարգացելու: Այս պէս է նաեւ բոլոր վայրի անասուններուն համար որոնց թիւը զարմանալի արագութեամբ կը նուազի: Փիղերը, ընձուղտները, այծքաղները, վայրի էջերը եւ կապիկներու շատ մը տեսակները միմիայն այն երկիրներու մէջ կը գտնուին որ քաղաքակիրթ մարդը հաստատուած չէ տակաւին:

Եթէ կայ բան մը զոր պարտաւորուած է մարդը խոստովանելու եւ զոր կը նսեմացնէ քիչ մը մարդուն կենդանիներու վրայ տարած յաղթանակին փառաւորութիւնը, սա է թէ մենք տակաւին զօրաւոր միջոցներ չենք գտած առաջիններէն շատ աւելի տարբեր թշնամիներու դէմ մարտնչելու համար: Եւ

անա այդ բանն է որ կ'արգիլէ մարդս խղճի մոռօք իր յաղթանակին պատուը վայելելու, մարդուն այդ թշնամիները առաջիններուն չափ մեծ ու վիթխարի չեն այլ ընդհակառակը փոքր, շատ փոքր, մանրադիտակային էակներ են որոնք չարաչար կերպով մահ կը սփռեն անոր վրայ: Աւելի դիւրին է մարդուն համար դադաններու դէմ մարտնչիլ քան այդ մանրագէտին ապակիին տակ միայն գոյութիւն ունեցող էակներուն դէմ: Եւ պէտք է խոստովանիլ որ հակառակ զանոնք ոչնչացնելու համար մարդուն բրած բոլոր ջանքերուն, անոնք շատ աւելի զօրաւոր կը մնան տակաւին եւ մարդուն բոլոր իմացական ու ընկերական զօրութիւնը պարտաւորուած է մեծամեծ դժուարութեանց յաղթել, ջնջելու համար քոլերայի, ժանտատենդի եւ ուրիշ մահացու ու տարափոխիկ հիւանդութեանց միջոցները: Ահա այս բանն է որ պէտք է զբաղեցնէ մեզ, Վերջին տարիներու մէջ դիտութեան այս ճիւղին մէջ առած հսկայ քայլերը կը թոյլատրեն մեզ յուսալ եւ հաւատալ Քոնտօքսէի հետ թէ մարդութիւնը անեզր յառաջդիմութեան մը ընդունակ է:

ԼԵՒՈՆ ԿԱՄԱՑՈՒԿԵԱՆ

Գ Ա Ի Ա Ռ Ի Դ Ե Մ Ք Ե Ր

ԲՐՈՖ. Ս. ԼԵՒՈՆԵԱՆ

Ճակատը միայն կայ ու ցցուած առջեւէն ու ետեւէն՝ որ կրնայ մասնել մաթեմատիկոսի մը եթէ չըսեմ հանճարը, դէթ տաղանդը: Այն ան անակնկալ ազաւորութիւն մը կը թողու վրագ իր արտաքին երեւոյթը: Խեղճուկ, պարզուկ կերպարանք մը՝ ողորմուկ ու խելօքիկ շարժումներով և արդէն նիհարակազմ իրանի մը վրայ, այնպէս որ առաջին ակնարկով ողորմութեան կարօտ մէկու մը հանդիպած պիտի տեսնէիր ինքզինքդ, եթէ զգեստն ալ խեղճութիւն շմառնանչէր. թող որ իր յարգարանքի ու զարգարանքի մասին

ունեցած անփութութիւնը հաստատելու համար վերարկուն հակառակ կողմէն վրան առած ըլլալու կէս զրոյցներ ալ կը չըլին աշակերտներու մէջ:

Եւ սակայն ան է, Բրոֆ. Տէյնայի սիրական աշակերտը, որ ամէնէն բազմակողմանի ու բազմաճիւղ արարկաները կը դասաւանդէ Կ. Թ. Գոլէճի մէջ, զորս հոս թուիմ անգամ գաղափար մը կուտայ — ուսողութեան բոլոր ճիւղերը, թուաբանութեան սկսելով մինչև եռանկիւնաչափութիւն և առեն մըն ալ մեքենագիտութիւն, բուսաբանութիւն,

կենդանաբանութիւն, երկրաբանութիւն, հան-
քաբանութիւն և Ս. Գրքի դաս ալ օրուն
դասագիրքը՝ իր հեղինակութիւնն է։ Համալ-
սարանական մը որ վերջերս Զուիցերիա ալ
մեկնեցաւ աւելի կատարելագործելու համար
կենդանաբանութեան մասնաձիւղը։ Իր դա-
սախօսութիւնները այնքան պարզ, յստակ ու
զիւրքմբոսներ չեն, որ իր նկարագրին մէկ
օրոյ զոյնը, պարզութիւնը կը յատկանշեն։
Պաշտօնական հանգիստաւորութիւններու առ-
թիւ իսկ պայմանադրական բանաձեւեր,
դասական ուսուցիչի ոճեր, ծեքծեքում, ճար-
տասանական պոռոտախօսութիւններ բնաւ
գոյութիւն չունին անոր բերնին մէջ։ Անոր
բացատրութիւնները մտքին մէջ յղացած խոր-
հուրդներուն ու մտածումներուն ամէնէն
նախնական, անսեթեւեթ պարզ ցոլացում-
ներն են։ Մանուսածոյ դարձուածքներով
պատիպատ ասութիւններով՝ չուզեր ունկն-
դրին ուշադրութիւնը գիկզակ ճամբաներու
մէջէն առաջադրած նպատակին հասցնել,
այլ ուղղակի, կտրուկ կերպով երկու կէտե-
րու ամէնէն կարճ ճամբայէն կ'առաջնորդէ։

Բնապաշտ մը որ գեղեցկութիւնը կը
փնտռէ ամէնէն աւելի բնութեան մէջ տես-
նել, անոր ամէնէն նախնական ու պարզ ձե-
ւերուն ու վիճակներուն մէջ։ Եւ բնութեան
մէջ իրեն համար չկայ աննշան բան մը, չկայ
ազեղութիւն, քանի որ ինքը ամէն իրերու
մէջ գեղեցիկ խորհուրդներ ու ճամբարու-
թիւններ է որ կը նշմարէ խոհուն ու լուրջ
աչքերով։

Համակրելի դէմք մը սակայն, որ իր ան-
համեմատ սրտի անկեղծութիւնովն ու բա-
րութիւնով զինքը ճանչցողներուն վստահու-
թիւնն ու պաշտանքը վայելած է։ Չափա-
զանցութիւն չըլլար թերեւս, երբ ըսուի թէ
իր քառասունի մօտեցող տարիքին մէջ բար-
կացած չէ, ո՛ր սուցչական այնքան անհան-
դուծելի կեանքի մը յոգնութիւններուն ներ-
քեւ։

Ուսուցիչ մը, վերջին ծայր խոնարհ ու
հեզահամարոյր, որ ոչ թէ խօսքով կը քարոզէ
ու կը սորվեցնէ այլ իր անձին օրինակովը,
գործովը։

Իբր բնութաբան մը, չունի արուեստ սա-
կայն՝ իր քարոզները մեծ հաճոյքով եւ ու-
շադրութիւնով կը լսուին ժողովուրդին ամէն
դասակարգերէն։ Ամէնէն բարձր, վսեմ ու խո-
րունկ ճամայտութիւնները՝ որոյ բաժանում-
ներով կը պարզուին, այնպէս որ մանուկն
անկամ բան մը կը հասկնայ անոնցմէ։

Իբր հեղինակ ունեցած է քանի մը տրպ-
ուած և անտիպ երկաթիւթիւններ «Քրիս-
տոսրն Էսօրիւ» և Անգլ. Եռանկիւնաչափու-
թիւն մը։ Իր բազմադրաց ժամերը և առող-
ջական վիճակը չեն թոյլատրեր գրչով ալ
ապրելու։ Դէմքեր կան այսպէս որոնք ան-
նշան կ'ապրին հեռաւոր դաւառներու խո-
րերը, և սակայն, կարող եւ հոռւտ անձ,
նաւորութիւններ են անոնք, լուեկայն ու
անձայն։

Աննախա

Ա. Կ. Ի. Լ. Ի. Ե.

ԻՏԱԼԱՅԻ ՔՍԵՂԱԿԱԳՈՐԾՆԵՐԸ ՎԵՐԱԾՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ (*)

Ժիովաննօ Բիծանօ, Նիքօլան որդին էր
Իր հօրը տաղանդը ժառանգեց եւ անուանի
քանդակագործ մը ու ճարտարադէտ մը ե-
ղաւ։ Իր Պիսիօյաի եւ Բիզաի համբաւաւոր
ամպլոնները քանդակադործութեան յաղթա-
նակներ են։ Դժբաղդաբար Բիզաի մէջ գրա-
նուածը քանդակեցաւ եւ անոր տեղ օրինակ
մը միայն կայ հիմա։ Դասականին ազդեցու-

թիւնը կտրելի չէ գտնել տղուն մէջ, որ միայն
բնութիւնը ուսումնասիրեց եւ աւելի բարձր
արտայայտութիւն, զգացում եւ յատկութիւն
գրաւ իր գործերուն մէջ։ Օրփէքօի եւ Սիէ-
նաի Մայր-եկեղեցիներուն ճակատները իր
առաջնակարգ արուեստագիտութեան ապա-
ցոյցն էր են, և ցոյց կուտան թէ ինչպէս խո-
րաքանդ սկները գրուագներուն տեղը գրաւե-
ցին աստիճանաբար։

(*) Ծար. նախօրոք թիւէն եւ վերջ։

Բիզաի մէջ, Արնօի քարափին վրայ, Սբի-
նաի տաճարը գողական անթերի չէնք մըն է,
Ճիօվանիի հանճարին ծնուդ: Բայց այս մեծ
մարդուն անունը աւելի յիշուած է իբր Քամ-
քօ Սանթօի ճարտարագէտը:

Քամքօ Սանթօն կամ Ս. Գետինը Բիզաի
ամենաուշագրաւ շէնքն է. հռովմէական, ետ-
րուքեան եւ հինադարեան քանդակագոր-
ծութեան անթերի տաճարը: Ս. Գետինը ի-
տալիոյ առաջին գերեզմանատունն է, որով-
հետեւ ասկէ առաջ սովորութիւն կար եկե-
ղեցիներու մէջ թաղել մեռելները: Տասներ-
կուերորդ դարուն մէջ, Պաղեստինը այլակրօն
ձեռքերու անցնելով, Ուսպալտի Արքեպիս-
կոպոսը Գողգոթայի լեռնէն քանի մը նաւու-
բեռ հող բերել տուաւ, որպէս զի մեռելները
Ս. Գետինի վրայ հանգչին: Այս հողը նոյի Ս-
ղեղին ձեւովը թափուեցաւ, ուր դար մը
ետքը (1283ին) Ճիօվանիի զայն շրջափակեց
արդի ձեւովը, ու այս առթիւ գոթական ոճը
մտցնելով իտալիոյ մէջ, ճարտարագիտու-
թեան ամենամեծ ծառայութիւն մը մատուց-
եց: Այս հիւանալի կամարները ու ճոխ խոյակ-
ները կարծես Երուսաղէմի Ս. հողերէն կը
ծնին նուրբ նոճիներու նման, ու սրահին
նկարները շինուած են երբ գեղարուեստը
կարծես դեռ աննիւթ էր եւ ոչ թէ այս օր-
ուանին պէս պարզ հմտութիւն: Ու ասոնց
ամբողջութիւնը հեղինակին յուսացածէն շատ
աւելի ազդուօրէն կը պարզեն մարդուս կեան-
քի ու մահուան դասերը, որովհետեւ ատոնք
ինքնին իրենց ներկայացուցած յաղթական
փլատակներուն ճոխ մասերն են արդէն:

Մտնելով Գամքօ Սանթօ, այնպէս կը թուի
մեզ թէ դէպի ետ Միջին դարերու մէջ կը
մտնենք, ու կը կորսուինք անցեալին ար-
ուեստներուն մէջ: Պատկառելի կախարդանք
մը մեզ կը թիւղէ ու կը շղթայի, կը լեցուինք
անօրինակ հանով մը որ դարերէ ետք դեռ մեր
յիշողութեանը վրայ կը յարձակի երբ ծռած
աշտարակը կամ նոյն իսկ Տուօմօն անհետա-
ցած են մեր յիշողութեան մէջէն: Հանդար-
տիկ ու առանձնացած դաւիթի մը մէջն ենք
ահա, ու կրնանք տեսնել սահող ամպերու

բարձրաբերձ կամարները ու ասոնց մէջէն
ճառագայթող կապոյտ երկնքի պատառիկ-
ները:

Հոս, փշրուող պատերուն վրայ կրնանք
գտնել Պրա Անճէլօի աշակերտ Պէնօծօ Կօ-
ծօլիի անուանի որմանկարները, Հին Կոա-
կարանէն չքնաղ տեսարաններ, ամէնքն ալ
ուրոյն անձերու յատուկ ու թէեւ աղօտ գոյ-
ներով և սակայն դարձեալ աննման, իրենց
արտայայտութեանց ընդհանուր արժէքին հա-
մար:

Արեւու ճառագայթներ, արտայայտիչ լոյ-
սեր ու շուքեր կը ձգեն գերեզմանաքարերու
մէջտեղուանքը եւ կենդանութիւն կուտան
արձաններուն, Գամքօ Սանթօի այս անխօս
պահապաններուն: Ճիօվանի Բիժանօն ալ հոս
է, բարձրահասակ, խիստ ու խոժու արձան
մը, ճակտին վրայ, խորհուրդներով ծածկուած:
Հոն կանգնած է ան, խոհուն և անշարժ,
աղօտ ստուերներուն ետեւէն աչքերը արեւի
ճառագայթներուն վրայ յառած:

Բիզա ուրիշ քանդակագործներ ալ ունե-
ցած է որոնցմէ Սնտրէա Բիժանօն միայն
պիտի յիշեմ, Ճիօվանիի աշակերտը, Ճիօթթօի
բարեկամը: Իրեն կը պարտինք Պլորանսի
քանդակագործութեան վերածնունդ, ուր
1308ին լմնցուց Մկրտարանին հարաւային
դուռները, ասոնց վրայ քսաներկու տարի
աշխատելէ ետքը: Մրազրով շատ պարզ ու
արտայայտութեամբ դիւթիչ են անագապը-
ղինձի վրայ փորուած այս քանդակները. ի-
րենց նկարազարդ յատկութիւնը կը յիշեցնէ
մեզ այն անսահման ազդեցութիւնը որ նկար-
չութիւնը ի գործ դրաւ քանդակագործու-
թեան վերածնունդին առաջին քայլերուն վրայ:
Անտրէա չեղանկին քանդակներու շարք մը
փտեց Ճիօթթօի Աշտարակին վրայ: Իր գոր-
ծերուն ինամիտ ուսումնասիրութիւնը լիութի
պիտի վարձատրէ ամէն անոնք որ կը շահա-
գորդուին «գեղարուեստի այնքան աղօտ ու
այնքան անորոշ ծնունդով» որ իր ծագումը
Բիզաի հանդարտիկ քաղաքէն առաւ:

Թարգմ

Լ. ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ

ՀՕՆՕՐԱ ՌՈՒԻՔՐՕՍ

ԳՐԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Մ. Չ.ԻՆ

Ազնիւ թղթակցութիւն,

Որքան վարպետուկ յառաջարկումով մը կ'սկսիս նամակդ: Խռոտափողակոյն ինչ բարաձեւեր հոն: Ինչ է, գէթ աստեճան մը թեթեւեցում ըլլալու համար այն յանցանքը, զոր գործեցիր անսովոր մէկ լռութեամբդ խզելով ամբողջ երկու տարուան այնքան հաճելի ու կանոնաւոր թղթակցութիւն մը: Ու կը հրապարակե՞ս ալ զայն, ուրիշ վարպետութիւն մը, ազատելու համար մեղադրանքներու տարափէ մը զոր կարելի էր հասցէիդ ուղղել անձնական թղթակցութեան մը մէջ: Չե՞մ կրցեր հասկնալ այս աւելնը: Սաշափ ըսեմ սակայն, որ կարծածէդ չատ աւելի յաջողած ես ատոր մէջ: Ալ եւրեւակայէ, երբ կը պատրաստուիմ առաջարկը ընելու քեզի, այլեւս այս կերպով շարունակելու մեր ատենէ մը ի վեր դադրած թղթակցութիւնը, կերպ մը, զոր յղացած ըլլալու առաջնութիւնը ունենալուդ կը նախանձիմ յիրաւի Պէտք չունիմ քեզի ըսելու թէ որքան հրճուեցայ այնքան անհամբեր կերպով սպասուած նամակդ «Բիւրակին»ի մէջ հրատարակուած տեսնելով: Ուրախութիւն մը որ անսահմանութեանը չափ ալ անակնկալ էր:

Ու գրական ինչ նոր ու ճոխ տեղեկութիւններով մը կ'ողողես նամակդ: Որքան ճշմարիտ կը գտնեմ մէկ քանի լուրջ դիտողութիւններդ, դիտողութիւններ՝ որոնց իրականութիւններէ հայելիացած ըլլալը ես դիտեմ միայն:

Պատճառը կը հարցնես, գրական ո եւ է պզտիկ երեւոյթ, ո եւ է աննշան պարագայ «մեծագոյ ձայներով հուշակելու» վարժուած ըլլալնուս: Ատոր ճշմարիտ պատճառը արդէն դուն ինքդ այնքան լաւ կերպով մը տուած ես նամակիդ մէջ, որուն եթէ ունիմ բան մը աւելցնելիք սա է որ, այդ յանցանքին մեծ բսժինը որքան որ «ընթերցողներուն վիզին կը փաթթուի», նոյն չափ մը ու նոյն իսկ աւելին պիտի ըսեմ

մեր խմբագիրներունն է: Տգիտութեան մէկ տեսակն ալ սա չէ՞, երբ անոնք բացարցակաւ ոչնչութիւններով կը լեցնեն թերթերու էջերը: Աւելի աղէկ չպիտի՞ ընէին արդեօք մեր խմբագիրները, եթէ իրենց թերթին իրրեւ թէ գրականի յատկ սցուած էջը, թարգմանութիւններով լեցնէին, անգլիական, գերմանական ու ֆրանսական գուտ գրական գողարիկ էջերու թարգմանութիւններով, փոխանակ այնքան անարժէք պարագաբանութիւններով էջ մրտաւելու: Կը տեսնե՞ս, ինչպէս սա պարագային կ'ստիպուիմ նախընտրել թարգմանութիւնը: Չափազանց յոռետես պիտի գտնես զիս արդեօք:

Նորէն մէջ կը բերես «Փիլիսոփային Աշակերտը»ին եղած ընդունելութեան խնդիրը: Պէտք կ'այ կրկնելու ինչ որ գրած էի արդէն քեզի անոր մասին, իրրեւ իմ մտածումս: Չէ՞ր ըսած թէ որքան հրճուեցայ կարդալով Քրանսացի այդ մեծանուն վարպետին գլուխ գործոցը: Թող ըսէ՛, ինչ որ կը սիրէ ըսել, սիրելի Յարութիւնեան, իր «Փիլիսոփայական ծանր հայեցողութիւններով», այդ ընտիր գործին երեւումին առիթով: Ես սակայն, հրճուանքով պիտի ծափահարեմ անոր երեւումը, այդ կարգի ասլորդ գործերու թուոյն օրըստօրէ աւելնալը տեսնել բաղձալով միշտ մեր աղքատիկ գրականութեան մէջ: Հայ երիտասարդութեան մէկ մեծ մասին ջերմապէս յանձնարարելի է անոր ընթերցումը, որովք աղուելիք օգուտները իրապէս հոգեկան պիտի ըլլան: Տիւմաի «եկաւ գնաց», «յանկարծ մացառներէն դուրս մարդ մը խոյացաւ»ի պէս պարզապէս հետաքրքրութիւն չարժող վէպերով սնած, արուեստ, ճաշակ ըսուածը այդ կարգի վէպերու մէջ փնտռող ժողովուրդէ մը կարելի՞ էր ատկէ աւելի սիրալիր ընդունելութիւն մը սպասելը: Կուզե՞ս որ երկարեմ ասկուիս: Կը բաւէր որ «Աշակերտը»ին թարգմանիչը թերութիւնը գործած եղաւ, նոր բառեր կիրառելու ախտէ մը վարակուած ըլլալու, իր թարգմանութիւնն ալ ահա չատ մեծ արժանիք մը չէր կրնար ու:

նեցած ըլլալ այլեւս մեզի պէս կարճամիտ-
ներու աչքին: Այո՛, թերութիւնը՝ թերու-
թիւն, արժանիքն ալ սակայն արժանիք
հռչակել սորվելու պէտքը ունինք դեռ:

Իբրեւ ուրախաոթիթ երեւոյթ, Նշան-Պա-
պիկեան գրատան մօտ օրէն նոր հեղինա-
կութիւններու շարքի մը տպագրութեան
ձեռնարկելը կ'իմացնես, ինչ որ առի-
թը կ'ընծայէ ինծի երկու խօսք ալ մեր
գրատուններուն վրայ ընելով վերջացնե-
լու նամակս: Գրատուն ունինք ըսեմ հի-
մա, հաճոյք պատճառած ըլլալու համար
քեզի, թէ ոչ մէկ խօսքով ըսեմ լինցնեմ որ՝
քերական ու ընթերցարան ծախելու համար
միայն հաստատուած են մեր գրատունները:
Ինչո՞ւ իրենք, մէկ երկուք ալ գրատուն-
ներու տէրերէն՝ չձեռնարկեցին բարոյալից
և գիտական գիրքեր հրատարակելու, զարկ
մը տալու համար մեր գրականութեան: Միտ-
քերնո՞ւն գոնէ անցնէին.

Յարգանքներով
Ն. ԹՕԳԱԹԱԼԵԱՆ

Ա Լ Պ Յ Ա Յ (*)

Ն Ա Ղ Ո Ղ Ը

Ազգիւրին վերեւ՝ ընկողմանած լուռ՝
Ինչ քաղցր է դիտել խաղողին կուզեր,
Ո՛չ մէկ բան, զեփիւռն իսկ ախորժալուր
Հեշտանքով անքան չեն իմ միտք յուզեր:
Երանապարգեւ, օրհնալից խաղող:

Ամառն ու ճըմեռ, մերկ, անանկաղի՛ն,
Ծօղաթուրմ այգուն պայծառ շողերով,
Ինչպէս ալ անուոր, թարմ կը փողփողին՝
Աչերդ այդ մեղուչ ու երկնագորով:
Երանապարգեւ, օրհնալից խաղող:

(*) Այս անունով կը ճանչցուի մեր կող-
մերը խաղողը, որ իր քաղցրութիւնովը ու
համեղութիւնովը անհաւասար համարուած
է միշտ իրաւամբ ամէնէն փափկաճաշակ
քիմքերէ: Ալիշար՝ Մարաշու հարաւ-արեւ-
ելեան կողմը՝ ընդարձակ գիւղախումբ մըն
է, ամբողջովին խաղողի այգիներով ծած-
սկւած՝ իբր 15-20 ժամու տարածութեամբ

Գեղով ու գոյնով ո՞ր աջ հրաշարուեստ
Քեզ այդպէս է ճոխ նըկարակերտեր,
Ա՛հ, ո՞վ քեզ չի տար ներքող ու գովեստ:
Երբ անդոյգ չըքով օժտեր է քեզ Տէր:

Երանապարգեւ, օրհնալից խաղող:
Անձակ մարգարիտ — մարմնիկրդ խաժակ —
Ձերդ քօղածածուկ հարս մը բւերեղեայ,
Ափին մէջ սեղմած՝ ոսկեղէն բաժակ,
Փաղփուսներու մէջ վէտ վէտ կը շողայ:

Երանապարգեւ, օրհնալից խաղող:
Համիդ ու հոտիդ ամէն սիրտ գերի,
Վա՛րդն է քեզ տուեր իր շող ծիրանի,
Ու մեղուն՝ չորս զիդ յար կը զեգերի,
Անձկոտ՝ քեզ տալով հաղար երանի:

Երանապարգեւ, օրհնալից խաղող:
Սուտ աշխարհիս վրայ դուն մեզ կուտաս, դուն՝
Անմահ գիճիին հոյզն երանական,
Ու տարուէ տարի ժամն ալ եռանդուն՝
Քեզի կ'ընծայէ խունկ ու շարական:

Երանապարգեւ, օրհնալից խաղող:
Դո՛ւ գարգն աղքատիկ մեր սեղաններուն,
Աստուածածնէն մինչ Յիսուսի — Ետ՝ խաչ,
Ժրպատն, ծիծաղկոտ, կեանքով պ'սրարուն
Անուշ հաճոյքներ կը ցանես ձախ աջ:

Երանապարգեւ, օրհնալից խաղող:
Թող «թէլի չալուշ»ն երգեն ու գովեն,
Իր հատիկներով մեղրուտ, ոսկեշար,
Չանցնիմ պիտ' բնաւ ես անոր քովէն,
Ու կ'երգեմ յաւէտ իմ լոյս ալիշար:

Երանապարգեւ, օրհնալից խաղող:
Տարեմսէ ՄԿՐՏԻՉ Ա. ԹՈՒՐԵԱՆ

փառած պարարտ հողի մը վրայ՝ ծովածա-
ւալ ու նկարչագեղ: Ոչ մէկ խօսքով կարելի
չէ որակել ազնուութիւնը այս աննման խա-
ղողին: Մօտէն անձամբ պէտք է տեսնել ու
ճաշակել զայն՝ կատարեալ գաղափար մը
կազմելու համար համին ու հոտին վրայ ա-
նոր, որ ճրագի պէս վարդափառ կը վառի ա-
ռաջին ակնարկով:

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՐԴԻԿԸ ԼՈՒՍՆԻ ՄԷՋ

ՊԼՈՒԽ ԻՊ.

ՔԱՎՈՐԻ ՂՐԿԱԾ ԱՌԱՋԻՆ ՎԿՑ
ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

Քավորի առաջին երկու հեռագիրները հոս յիշելու պէտք չկայ: Անոնք լոկ համառօտիւ կը նկարագրեն գունտին շինութիւնը եւ մեր՝ աշխարհէ մեկնումը: Քավոր այդ հեռագիրներուն մէջ իմ վրաս այնպէս կը խօսի իբր թէ ես մեռած ըլլամ: «Խեղճ Պետֆորտ», «այս խեղճ երիտասարդը» բառերով կը յիշէ զիս: Ինքզինքը կ'այսպէս երկրէս դուրս ճամբորդութիւն մը ընել համոզելուն համար երիտասարդ մը, որ այդ տեսակ արկածախնդրութեան շատ յարմարութիւն չունէր եւ որ անտարակոյս կրնար շատ լաւ յաջողիլ իր բնիկ մոլորակին: Վրայ կարծեմ թէ Քավոր արժանաւոր յարգը չընծայեր իմ ձեռներէն ցոլթեանս եւ գործնական կարողութեանս: «Լուսին հասանք», կ'ըսէ առանց բառ մը աւելցնելու անջրպետին մէջէն մեր ուղեւորութեան նկատմամբ, իբր թէ երկաթուղիով հասարակ ճամբորդութիւն մը ըրած ըլլայինք: Համառօտիւ կը պատմէ մեր դժուարութիւնները եւ կոխները, եւ ցաւալի է որ այս կոխներուն գլխաւորաբար զիս պատասխանատու կը բռնէ: «Վերջապէս յաջողեցանք փախչիլ», կ'ըսէ, «եւ երկուքս իրարմէ բաժնուեցանք գունտը գտնելու համար: Ինչ ետքը ես խումբ մը լուսնամարդերու պատահեցայ, որոնք երկու առաջնորդներ ունէին միւսներէն շատ տարբեր, մեծ գլուխով եւ փոքր մարմնով: Ժամանակ մը անոնցմէ խոյս տալէ ետքը ժայռերու խոռոչի մը մէջ լնկայ: Դուրս վիրաւորուեցաւ, ծունկս խախտեցաւ, եւ տեսնելով որ սողոսկիլը շատ ցաւ կուտար ինձի, որոշեցի անձնատուր ըլլալ: Լուսնամարդերը զիս դարձեալ լուսնին մէջ տարին: Այնահետեւ Պետֆորտը ո՛չ տեսայ, ո՛չ ալ բան մը լսեցի իր վրայ: Կա՛մ գիշերը

անոր վրայ հասած է եւ գունտը չէ գտած, կա՛մ աւելի հաւանական է որ զայն գտած եւ ինձմէ առաջ երկիրը հասնելու փափաքով ճամբայ ելած եւ անջրպետին մէջ կորսուած է:»

Այս ոճով եւ այսչափով Քավոր իմ խօսքս կը վերջացնէ եւ աւելի հետաքրքրական նիւթերու կ'անցնի: Կ'երեւայ թէ լուսնամարդերը տեսակ մը օդապարիկով դետնափոր ուղղահայեաց անցքէ մը վար տարած են զինքը լուսնին խորերը: Ասանկ բազմաթիւ ձեռագործ փապուղիներ կան եղբր որ լուսնային հրաքերանէ մը վար կ'իջնէի գրեթէ հարիւր մղոն խորը դէպ ի լուսնին կեդրոնը, եւ որոնք իրարու հետ կապակցուած են հորիզոնական անցքերով: «Լուսնի խոռոչները եւ քարայրները», կ'ըսէ Քավոր, «մասամբ բնական են եւ մասամբ ձեռագործ: Նախնի լուսնամարդերը իրենց պեղած հողը լուսնի մակերեսին վրայ զիջելով մանկաձեւ հողակոյտեր կադած են, զորս երկրի աստեղագէտները հըրաբուխ բերաններ կը կարծեն:»

Այս անցքէն վար կը տարուի Քավոր այն օդապարիկով, նախ սեւ մթնոլթեան մը մէջ եւ յետոյ հետպնտէ պոյծասացող փոփոքր ուղեւորութեան մէջ: Մինչ վար կ'իջնէի, կ'ըսէ թէ «Լուսնամարդերն ալ լուսաւոր եղան»: Եւ վերջապէս իրմէ շատ վարը ջերմութեանէ զուրկ կրակէ լիճի մը նման Կեդրոնական Մովուն ջուրերը կը փայլէին եւ կը պտուտկէին տարօրինակ յորձանքներով, «Լուսաւոր կապոյտ կաթիլ պէս որ նոր եռալ ըսկած է»: «Ջուրը շարժման միջոցին միայն լոյս կուտայ, եւ եթէ երբեք հանդարտ ըլլայ, կապոյտ գոյն մը կ'ստանայ: Լուսնամարդերը այս քարայրի ծովուն նեղուցներուն եւ ծոցերուն վրայ կը նաւարկեն փոքրիկ տափակ մակոյկներով եւ Մեծ Լուսնապետին, լուսնի իշխանին ներկայացուելէ առաջ ես ալ թոյլտուրուեցայ կալճ պոյտ մը ընել անոր ջուրերուն վրայ: Քարայրները եւ

ջրանցքները բնականաբար շատ ուրուտալը-
տոյտ են: Այս ճամբաներէն շատ միայն ա-
մէնէն փորձառու նաւուղիներուն ծանօթ
են, եւ երբեմն լուսնամարդեր յաւիտեանս
կը կորսուին ծովուն բաւիղներուն մէջ»:

Ահաւաստիկ Քաւփորի նկարագրութիւնը այս
ծովային պտոյտին. «Այս ծովուն վրայ նա-
ւարկութիւնս Քենթըքի հոշակաւոր քարայ-
րը յիշեցուց ինծի: Մեզ շրջապատող ժայռերը
տեսակ տեսակ էին, սեւ, բաց կապոյտ եւ
երակաւոր: Տեղ մը այնքան կը շողային ու
կը փալփէին որ կարծես թէ շափիւղաներու
հանք մը եկած էինք: Ուրիշ տեղ մը ձկնորսի
նաւերու հանդիպեցանք: Ասոնց մէկուն քով
զացինք եւ դիտեցինք երկայնաբազուկ ձրկ-
նորսները որ ուռկան մը վեր կը քաշէին:
Շատ սպասեցինք մինչեւ որ ուռկանը ամ-
բողջովին վեր հանեցին, վասն զի այդ ջու-
րերուն մէջ խոշոր եւ ուտելի ձուկերը շատ
խորը կը գտնուին: . . . Այս Ծովուն մակերե-
ւոյթը լուսնի երեսէն զրեթէ երկու հարիւր
մղոն վար ըլլալու է: Իմացայ որ լուսնի բոլոր
քաղաքները այս կեդրոնական ծովուն ճիշդ
վերեւը քարայրներու եւ ձեռագործ ձեւե-
լիքներու մէջ կը գտնուին եւ գուրսի աշ-
խարհին հետ հաղորդակցութեան մէջ են ա-
հագին ուղղահայեաց փապուղիներով:

Այս ճամբաներուն մէկուն կափարիչը ար-
դէն տեսած էինք մեր թափառումներուն
միջոցին լուսնամարդերէն բռնուելէ առաջ:
Լուսնին մակերեւոյթին աւելի մօտ եղող մա-
սերուն վրայ դեռ շատ ճիշդ տեղեկութիւն
չունիմ: Այդ սահմաններուն մէջ ահագին
քարայրներ կը գտնուին որոնց մէջ լուսնա-
հորթերը կ'ապաստանին երկար գիշերուան
միջոցին, նաեւ կան սպանդանոցներ, որոնցմէ
մէկուն մէջ Պ. Պետֆորտ եւ ես մագործնե-
րուն հետ կռիւ մը ունեցանք: Ուրիշ ատեն-
ներ տեսայ որ վերի մթութենէն ողապարի-
կով միս կ'իջնէր լուսնի կեդրոնական մա-
սերը»:

Քաւփոր լուսնի խոռոչներուն մէջ փակ-
ուած մթնոլորտին վրայ ալ կը խօսի: Աստե-
ղագէտներ եւ բնագէտներ ինծի կ'ըսեն թէ
Քաւփորի բոլոր պատմածները բացարձակա-

պէս կը յարմարին լուսնի նկատմամբ մեր
ունեցած արդի ծանօթութեանց: Եթէ երկ-
րիս աստեղագէտները, ըսաւ Պ. Վենտիլի,
բաւական երեւակայութիւն եւ համարձա-
կութիւն ունենային իրենց տեղեկութիւննե-
րուն տրամաբանական հետեւութիւնները
հանելու, կարող պիտի ըլլային գուշակել լուս-
նի կազմութեան նկատմամբ Քաւփորի ամէն
մէկը ըսածը: Հիմայ գրեթէ ստոյգ գիտեն թէ
երկիրս եւ լուսինը միեւնոյն նիւթերէն շին-
ուած են: Եւ քանի որ լուսնի տեսակարար
ծանրութիւնը երկրիս ծանրութեան միայն
երեք հինգերորդն է, ուրիշ բան չենք կրնար
հետեւեցնել բաց եթէ սա միայն որ՝ շատ մը
խոռոչներ եւ քաւայրներ լուսնին սպունգի
մը կազմութիւնը տուած են: Սըր Շէյպէզ
Ֆլէֆ, անդամ արքունի Ընկերութեան, կ'ըսէ
թէ հարկ չկար մինչեւ լուսին երթալ այդ
տեսակ պարզ իրողութիւն մը գտնելու հա-
մար, բայց յարգելի գիտնականը առաջ տա-
լու էր մեզ այդ տեղեկութիւնը: Եւ եթէ
լուսինը խոռոչաւոր է, ջուրի եւ օդի առերե-
ւոյթ զգոյցութիւնը գիւրաւ կրնայ բացատ-
րուիլ Ծովը անշուշտ ներսը կը գտնուի քա-
րայրներուն յատակը, եւ օդը սպունգի նման
լուսնին մէջէն կը ճամբորդէ բնական պարզ
օրէնքներու համաձայն: Լուսնի քարայրները
բնդհանրապէս շատ հոգոտ տեղեր են:

ՊԼՈՒԽ ԻՊ.

ԼՈՒՍՆԱՄԱՐԴԵՐՈՒՆ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ

Քաւփորի նորագոյն հեռագիրները, վեցեր-
որդէն սկսեալ մինչեւ վերջին հեռագիրը զոր
երէկ ստացանք, շատ պակասներ ունին, եւ
ուրիշ տեղեր ալ կրկնութիւններ կը պարու-
նակեն: Ինչպէս վերջին գլխին մէջ, դարձեալ
երբեմն անոնց ամփոփումը պիտի տամ եւ
երբեմն քաղուածներ պիտի ընեմ:

Կարծեմ արդէն բացատրած եմ թէ իմ
տեսած լուսնամարդերս մարդու կը նմանէին
իրենց ուղիղ կեցուածքով եւ իրենց ձեռքե-
րով ու ոտքերով: Անոնց գլուխներուն եւ
յօդուածներուն ընդհանուր երեւոյթն ալ մի-
ջատներու նմանցուցած եմ: Քաւփոր ալ այս

ըսածներս կը հաստատէ: «Հոս յուսնին մէջ», կ'ըսէ, «որչափ ողնայարուորի դէթ նոյնչափ միջատի նմանող արարած մը կարող եղած է մարդկային եւ անդրմարդկային հասակի հասնել»: Լուսնամարդերու անթիւ տեսակներ կան: Իմ տեսած լուսնամարդերս գոյնով, ձեւով եւ հասակով այնչափ տարբերութիւններ ունէին որքան մարդկային ամէնէն տարբեր ցեղերը: Բայց իմ տեսած տարբերութիւններս բոլորովին ոչինչ են Քալիֆորնի պատմածներուն քով: Լուսնի մէջ կը բնակին շատ տեսակ լուսնամարդեր որոնց վրայ ես գաղափար չունէի, որոնք իրարմէ կը տարբերին իրենց հասակով եւ ձեւով: Իրենց ուժով եւ երեւոյթով եւ սակայն միեւնոյն ընտանիքի վերաբերող արարածներ են: Լուսինը արգարեւ միջիւնի տեսակ մը բոյն է, միայն թէ փոխանակ չորս հինգ տեսակ միջիւնի — գործաւոր, զինուոր, թեւաւոր, արու, թագուհի եւ գերի — հարիւրաւոր տարբեր տեսակ լուսնամարդեր կան:

Այնպէս կ'երեւայ թէ Քալիֆորնի այս տեղե-

կութիւնները քիչ ժամանակի մէջ ստացաւ: Իր պատմութենէն կը հասկնամ թէ լուսնահորթներուն հովիւները զինքը կը բռնեն ըստ հրամանի այն երկու լուսնամարդերուն որ «աւելի մեծ ուղեղամաններ (գլուխ) ունին եւ շատ աւելի կարճ սրունքներ»: Տեսնելով որ Քալիֆորնի կրնար քաղել, մինչեւ իսկ խթանին ազդեցութեամբ, մութ տեղ մը կը տանին զինքը, եւ տախտակէ նեղ կամուրջէ մը անցնելով — որ հաւանօրէն մեզ վախցնող սարսափելի կամուրջն էր ուրկէ չէինք անցած — կը դնեն օդապարիկի մը մէջ: Մութին մէջ մենք այս օդապարիկը տեսած չէինք, եւ տարակոյտ չկայ թէ անդունդին վրայ աներեւոյթ եղող կամուրջը հոն տանող ճամբան էր: Այն օդապարիկով Քալիֆորնի աւելի լուսաւոր խաւերը կ'իջնէ: Քիչ ժամանակի մէջ մթութեան վարժուած իր աչքերը կ'սկսին շուրջի առարկաները հետզհետէ աւելի յստակ տեսնել:

(Շարունակելի)

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՇԱՐԹՈՒԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Հարաւային Ափրիկէի պատերազմով հե. տաքրքրուողները, չաբաթուան ընթացքին, ամէնէն աւելի հետամուտ եղան, դիտնալու համար թէ, Պօէր գործովոր Պօթա, որ ուղղմական վարպետութիւններ բանեցնելով յաջողեցաւ Անգլիացիներուն ձեռքէն պրծիլ, արդեօք իր կենսականութենէն մեծ մաս մը կորսնցուց:

Այս մասին հասած լուրերը նախ շատ նպատաւոր էին Պօթայի համար, որովհետեւ անոնք կ'ըսէին թէ Պօթա շատ պզտիկ ջուկատով մը միայն կրցած է Անգլիացիներուն ձեռքէն պրծիլ: Եթէ ստույգ է այս լուրը, պարզ է թէ ասիկա մեծ հարուած մըն է Պօէրներուն համար քանի որ, նախ ամէնէն աւելի Պօթա էր որ Անգլիացի գործերը կը

գրադեցնէր վերջերս եւ երկրորդ Պօթայի պատերազմի բեմէն սրբուելով, հարաւային Ափրիկէի պատերազմը պիտի կորսնցնէ իր ուշագրաւ հանգամանքը, եւ միջամտութեանց խօսքերը բոլորովին ջուրը պիտի իյնան:

Սակայն շարժուալ վերջերը հասած անգլիական պարտութեան լուրերը բաւական մեղմած են, Պօթայի Անգլիացիներու ձեռքէն մոզապուր պրծած ըլլալու լուրին սպաւորութիւնը: Ընդհանուր դրոյց մը կայ այս օրերս թէ Հոլանտայի արտաքին գործոց նախարարութիւնը միջոցներ կը խորհի միջամտելու համար հարաւային Ափրիկէի պատերազմին, միւս կողմէ Քրիկէր նախագահը կարեւոր Պօէր ներկայացուցիչներու հետ խորհրդակցութիւններ կ'ունենայ եւ Եսթրալայի

զանազան նաւահանդիստներու մէջ ալ դոր-
ծաւորներ Անդլիացիներու հանդէսը թըն-
նամական ընթացք մը կը սկսին ձեռք առ-
նել, անոնց առեւտրական նաւերուն դէմ
Պոլսոյ մը առաջարկելով: Շատեր կ'են-
թադրեն թէ այս ամէնը պիտի նպաստեն որ
կարճ ժամանակի մը մէջ հարաւային Ափրի-
կէի պատերազմը, այս կամ այն եղանակով
վերջանայ:



Ներկայ տարուան Եւրոպայի տնտեսա-
կան տագնապը երթալով ընդհանուր ըլալու-
թնութիւն մը կ'աւանդէ: Գերմանական կայս-
րութեան զանազան նահանգներուն մէջ աչ-
խատութեան պակասութիւնը, զորմ ուղղող
բաղակներու համար, սկսած է տեղական
իշխանութեանց բաւական մեծ մտահոգու-
թիւն մը պատճառել:

Աւստրիոյ համար ալ, նոյն իսկ նախա-
բարապետին Խորհրդարանին մէջ բրած յայ-
տարարութեան նայելով, այս պահուն ամէ-
նէն կարեւոր խնդիրն է նիւթական կարօ-
տութեանց խնդիրը:

Ֆրանսայի մէջ, 150,000 հանքի գործա-
րաններու առաջագործութիւնները, որոնց գոր-
ծադրութիւնը կրնայ երկրին մէջ ամստեսական
մեծ տագնապ մը յառաջ բերել, նմանապէս
սկսած է լուրջ կերպով զբաղեցնել Ֆրան-
սական կառավարութիւնը:

Անգլիոյ մէջ ալ, հարաւային Կալէկտի հան-
քի գործարաններու դիտաւորութիւնները,
Ֆրանսական հանքի գործարաններու օրի-
նակին վրայ, աւելնալով հարաւային Ափրի-
կէի պատերազմին պատճառած դրամական
նեղութեանց, երկիրը տնտեսապէս շատ փա-
փուկ կացութեան մը մէջ կը ձգեն:

Ռուսիա և Իտալիա ալ բացառութիւն մը
չեն կազմեր տնտեսական տագնապներու եւ-
թարկուող վերը յիշուած եւրոպական պե-
տութիւններուն մէջ:

Այս ամէնը նկատողութեան առնելով, դի-
տելի է որ եւրոպական պետութիւնները այս
տարուան աշունը տնտեսապէս շատ աւելի
աննպաստ պայմաններու մէջ մտան, քան թէ
ուրիշ տարիներ: Եւրոպայի տնտեսական այս

ընդհանուր վատթարացումը, արդեօք հընա-
րաւոր պիտի դարձնէ, կարգ մը տնտեսա-
կան բարենորոգումներ՝ որոնք այնքան ան-
միջական կը նկատուին Եւրոպայի մէջ:



Ամերիկացիները, երբ ստանեաւսերիկեան
պատերազմէն ետքը իրենց թեւարկութիւնը
տարածեցին Փիլիպեաններու վրայ, ընդհան-
րապէս կարծուեցաւ այն ատեն թէ, ատիկա
տեղի ունեցած ըլլայ, լոկ մարդասիրական
պատճառներէ դրդուած: Շատ քիչ ժամա-
նակէն սակայն ճշմարտութիւնը մերկայա-
բանոց լէջտեղ ելաւ, և ամէն մարդ վերահա-
սու եղաւ թէ Մ. Նահանգներու քաղաքա-
կանութիւնը անդրդուելի կերպով որոշած էր
իր գերիշխանութեան տակ աւելի Փիլիպ-
եաններու ժողովուրդները, և թէ իր այս
որոշածը ի գլուխ պիտի հանէ, որքան ալ ա-
նիկա իրեն սուղի նստէր:

Ամերիկացիներու՝ Փիլիպեաններու վրայ
իրենց դերիշխանութիւնը վերջնականօրէն
հաստատելու փորձերու մասին, վերջին շաբ-
թուան նորութիւններն են, այն խստութիւն-
ները, զորս Ամերիկացիները ձեռք կ'առնեն
Խաղաղական Ովկիանոսի Արշիպելագոսի բը-
նիկներուն դէմ:

Փիլիպեան բնիկներու սարքած ամէնէն
թաւր չփոթութիւններն են, որոնք Ամերի-
կացիները խստութիւններ ձեռք առնելու
մղած են, մասնաւորապէս Մամար կղզիին
վրայ: Մանիլայէն հեռագիր մը կը հաղորդէ
այս մասին թէ ամերիկացի Սմիթ զօրավարը
բոլոր ցեղապետները և գիւղապետները շը-
րաւիրած է բնիկներու կողմէ սարքուած նոր
չփոթութեանց առաջը առնել, անոնց ձեռ-
քէն զէնքերը առնելով, և թէ մինչեւ նոյնմ-
բեր 6 պէտք է ցոյց տան այն ամէն անձերը
որոնք ամերիկեան ջոկատի մը վրայ յարձա-
կած էին: Հակառակ պարագային, ամերի-
կացի զօրավարը կը սպառնայ արքորել գի-
րենք, գիւղերը քանդել, եւ սեփականու-
թիւններն ալ գրաւել:

Պէտք է գիտնալ որ Մ. Նահանգներու
կառավարութիւնը կարող է գործադրել այս
բոլոր սպառնալիքները, նկատելով որ այն

կողմերը բաւական ոյժ ունի անիկա: Տասը թնդանօթակիրներէ բաղկացած տորմիզ մը Սամարի ծովագերքները կը հօկեն, եւ կարող են ամէն կերպով ոյժ տալ, Սմիթ զօրավարին բնիկներուն դէմ սուած որոշումներուն գործադրութեան: Մ. Շ.

ՊՕՆՐՆԵՐԸ . . . ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

Այս օրերս Լա Հէէն Պոլիս հասած են երեք Պօէրներ, որոնք Թրանսվալէն կուգան: Ասոնցմէ մէկը Պ. Պրրկէր, հազարապետ մըն է, որ օր մը Անգլիացիներուն հետ կուած միջոցին գերի բռնուեր, բայց յետոյ փախեր է: Երկրորդն է Պ. Բոթկիէդէր՝ Եոհաննէս. պուրկի քաղաքապետը: Իսկ երրորդը կալուածատէր մը՝ Պ. Քօլիէն Վերջին երկուքն ալ գերի բռնուած են, բայց պատուոյ խօսք տալով ազատ արձակուած: Այս երեք Պօէրները կը յայտարարեն թէ Պօէրները բանի մը պակասութիւն չունին: Միայն ձիու կողմէ կը նեղուին քիչ մը, բայց այդ պակասն ալ պիտի հոգան քիչ ատենէն: Դալով ու տեսաւ խնդրին, Պօէրները իրենց ուզածին չափ ուտելիք կրնան ձեռք ձգել, անգլիական կարաւաններ գրաւելով: Պօէրները մեծ քանակութեամբ հրացան թնդանօթ եւ փամփուշտ ունին, բայց ատոնք չափ քիչ անգամ կը գործածեն, անոնց տեղ Անգլիացիներուն ձեռքէն առնուածները գործածելով: Ասոնցմէ զատ երեք Պօէրները կը յայտարարեն թէ Պօէր զօրախումբերը կրնան կարել Անգլիացիներու հաղորդակցութեան զիծերը, որով ալ ուտելիք չպիտի կրնան ստանալ: Բայց չեն ուզեր այնպէս ընել, որովհետեւ այն ատեն իրենց կիներն ու տղաքներն ալ, որոնք Անգլ. բանակեղանքու մէջ պատրաստուած են, անօթի պիտի մնան:

Երեք Պօէր այցելուները քիչ մը ատեն Պոլիս մնալէ վերջը նորէն Եւրոպա պիտի երթան:

«Բիւրակն»ի նախորդ թիւին՝ Ա. էջին, Բ. սիւնակին վերջնթեր տողին մէջ Վեր. Առաքելեան՝ պէտք է ըլլայ, Վեր. Ա. Կ. Պե. տիկեան:

Ա Ջ Դ

Շփոթութիւն չպատահելու համար կը ծանուցանեմք մեր արգոյ բաժանորդներուն որ, այսուհետեւ իրենց նամակները ուղղեն Պոլիս, Էսփի Զապթիլէ 61 թիւ Պերպերեան Տպարանը, որ պիտի փոխադրուի քերթիս Տեսչութեան սենեակը:

ԶՐՈՒՑԱՏՐԱՎԱՆ ՔԵՐԱՎԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԴԼԻԵՐԻՆ ԼԵՋՈՒԻ (1901)

Ի պէտք շարժարանաց եւ ինքնուրու սասանողաց
Հայերեցի վերածեց Գեորգ Յ. Կիւլեան

Սոյն Քերականութեան մէջ հարթուած են անգլիերէն լեզուի բոլոր գծուարութիւնները: Ամէն անոնք որ կը փափաքին ՍՈՒՂ ժամանակի մէջ ՈՒՂԻՂ սորվիլ անգլիերէն լեզուն, թող անգամ մը փորձեն սոյն դասագիրքը:

Դիմել Յ. ՍՐԱՊԵԱՆ զրատուն

(ՄԱՐԶՈՒԱՆ)

Եւ կամ հրատարակչին Mr. JULIUS GROOS,
PUBLISHER
HEIDELBERG (Allemagne)

Հ Ա Մ Ա Ջ Գ Ա Յ Ի Ն

ՕՐԱՑՈՅՑ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՎԱՆ

1902

Գ. ՊԱՆՏԱՍՍԱՐԵԱՆ

Կեդրոնատեղի Յ. Մատթէոսեան տպարան, Ֆիննմանճըլար, Կ. Պոլիս. կը ծախուի բոլոր գրադատներուն քով, համաձայն 128 երես՝ 1 զրշ., ընդարձակը՝ 320 երես՝ 3 զրշ.:

Պարունակութիւն (Հայերէն եւ մասամբ թուրքերէն) Օրացոյց եւ տոմարական գիտելիք. հեռագրական ու թղթատարական կանոններ. բարոյավէպեր, ընտանեկան, առողջապահական, երկրագործական, բժշկական, պատմական ու գիտական կտորներ, զուարճալիք, վիճակագրութիւն, թուաբանական նորագոյն կանոններ:

Տեք եւ Տնօրէն

Հ. ՍՏԵՓԱՆ Խ. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱԳԱՆԱՆ

Կալաթա Գուրշունլու խան, թիւ 7

մար
խա-
նա-
պ-
նը,
ու-

իկն

հն
երբ
մա-
ուհ,
բը
ն

OS,
ne]

պա-
ուի
ար
ս. 3

աւը
տե-
կա-
ող-
ան,
ար-
կան

ՊԱԼԳԱՆ

ԱՌԱՆՋՆԱԾՆՈՐՀԵԱՎ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՊԱՀՈՎԱԴՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ, ՍՕՖԻԱ

Դրամագլուխ, պահեստ եւ երաժիշտությունից գումար Քր. 7,500,000

Կ Ե Ա Ն Ք Ի Ճ Ի Ի Ղ

1899ի ապահովագրութեանց գումարն է 19,534,276 Քր. : Ամբողջ կեսանքի վրայ եւ խառն ապահովագրութիւն, կրկին գրամագլուխով, ազոյ օժիտի գրամագլուխ ալիւալ կարգագրութիւններով, չափաւոր սակերով ու նպատաւոր պայմաններով :

Հ Ր Դ Ե Հ Ի Ճ Ի Ի Ղ

Ապահովագրութիւն փայտաշէն ու քարուկիւր շէնքերու, կարասիներու եւ սպրանքներու՝ նպատաւոր պայմաններով :

ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆՅ ՃԻԻՂ

Ապահովագրութիւն փայտաշէններու, շողենաւերու մարմինն աշխարհիստ'ր կողմնալ որ ուղեւորին :

Ընկերութեան գրամատուներն են ՔՐԷՏԻ ԼԻՈՆԷ Կ. ՊԵՐԻԱ, ԱՆԿԼՈ-ԱՒՍՏՐԵԱՆ, ԴՐԱՄԱՏՈՒՆ, ԼՈՆՈՆ, ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԴՐԱՄԱՏՈՒՆԸ, ՍՕՖԻԱ :

Գործակալ ընդհանուր Թուրքիոյ՝ ԱՐՇԱԿ ՈՒՆՃԵԱՆ :

Ղալաթիա, Բերքեպանի փողոց, ձեռիտ խան քիւ 4 :

Գաւառներու համար պատուաւոր երաշխաւորութեամբ գործակալներ կը փնտռուին :